

naturæ, cum proportione dicendum est de affirmatibus; præcepta enim affirmativa legis naturæ, obligant tantum in illis occasionibus, in quibus omissione actus præcepti esset intrinsecè & per se mala: Ergo hæc omissione non potest non esse mala, & fieri nequit ut per dispensationem admittatur illi malitia, ita ut actus illi omissioni oppositus, non sit adhuc moraliter necessarius.

13. Secunda verò pars conclusionis, quæ asserit posse dispensari impropriè in his quæ sunt de jure naturæ, mutando scilicet materiam ex qua legis obligatio oriebatur, patet in dispensatione votorum, quæ sunt de jure naturæ, & tamen per potestatem Ecclesiasticam in illis dispensatur impropriè, quatenus autoritate superioris dispensans sit ut hoc quod comincetur sub voti, non continetur, in quantum determinatur in hoc casu, hoc non esse congruum materiam voti, ut ait D.Thomas 2.2. quæst. 88. art. 10. ad 2. Idem magis constabit ex infra dicendis.

14. Dico tertio, legem naturalem nonnquam egere declaratione & interpretatione. Cum enim omnia legis naturæ præcepta non sint æquæ nota, & æquæ intellectu facilia, quædam ex illis aliqua declaratione & interpretatione indigent, ad hoc ut verus corum sensus habeti possit. Exempli gratiæ lex naturalis quæ jubet servari secretum, egere aliqua interpretatione, cum illa non obliget in omni casu, in eo scilicet in quo custodia secreti noceret Republicæ. Similiter in lege naturali prohibente homicidium, explicandum est id non intelligi de occidente cum moderamine inculpata tutela, vel alia justa de causa. Et in lege naturali præcipiente restituì alienum, intelligendum est, si fieri possit sine periculo vita, vel famæ, quæ major bonum est; vel sine damno domini vel alterius; puta si furiosus ensem suum repeatat ad occidendum, vel prodigus pecuniam ad profundendum.

15. Quæres, an Epiikia in lege naturali locum habeat? Respondeo negativè: Epiikia enim est interpretationis mentis legislatoris, quando expressa ab eo haberi non potest; unde si præfens ipse mente suam explicet, talis mentis expressio à legislatore facta, Epiikia non est: At in lege naturali non est opus hac interpretatione, cum ipsa legislatrix ratio, quæ legem tulit & dictavit, v.g. depositum esse restituendum, dicter illud non esse restituendum, dum peritur in damnum alicuius: Ergo in lege naturali Epiikia locum non habet.

16. Objicies primò contra prima in conclusione: Lex vere & propriè mutatur per derogationem: Sed legi naturali derogari potest: Ergo illa potest verè & propriè mutari. Major constat, Minor probatur. Per leges civiles derogatur iuri naturali, ut constat in legibus usucaptionis & præscriptionis, quæ auferunt à vero domino quod suum est, illudque transferunt in dominium usucaptionis, cùm tamen sit legis & juris naturalis, ut nullus proprijs bonis ab altero spoliatur: Ergo iuri naturali per positivum derogari potest.

Respondeo, concessa Majori, negando Minorem, nam per leges usucaptionis, & præscriptionis, non derogatur propriè legi naturali præcipienti quod nullus proprijs bonis ab altero spoliatur, sed solum fit mutatio materiae legi antea subjectæ. Lex enim naturalis prohibet tantum ne retineatur alienum, domino rationaliter invito: cùm verò per leges usucaptionis & præscriptionis transfert dominium bonorum præscriptorum, dominus non est rationabiliter invitatus; quia ni-

mirum leges illæ institutæ sunt ad bonum communitate tuendum & conservandum, ne scilicet rerum dominia diu incerta maneat, & ne lites interminabiles fiant, & supra numerum multiplicantur.

17. Objicies secundò contra secundam conclusionem: homicidium, furtum, fornicatio, poligamia, & disolutio matrimonij, legi & juri naturali repugnant: At Deus in his omnibus dispensare potest, in modo & de facto dispensavit: Ergo in lege & jure naturali dispensare potest. Major constat, Minor verò varijs exemplis ex scriptura de sumptis declaratur. Deus enim dispensavit cum Abraham ut filium suum interficeret & immolaret Genet. 22. Item cum Israëlitis ut Aegyptum spolarent, & vasæ aurea & argentea, quæ conmodatò ab Aegyptijs acceperant, secum abducent, Exodi 12. Jussit quoque Osea Propheta, ut afflimeret sibi mulierem fornicariam, & ex ea filios fornicationis suscipret, Osea 1. Demum dispensavit cum Iudeis, ut plures haberent uxores, eis que permisit uxores dimittere per libellum repudiij, & alias ducere, ut appareat ex Genesi, Exodo, ac Deuteronomio.

Respondeo concessa Majori, negando Minorem, & ad ejus probationem dico, Deum in prædictis casibus non dispensasse propriè in lege & jure naturæ, sed impropriè tantum, mutando materiam, & eam per mutationem subtrahendo legi naturali. Nam in primo exemplo, tanquam supremus dominus vita & necis omnium, dedit Ius Abrahæ in vitam innocentis, vel eo tanquam ministro & executore ut voluit: Lex autem naturalis non prohibet homicidium innocentis in tali casu.

In secundo tanquam supremus dominus bonorum omnium, habens in manu sua dominium creaturarum, transstulit dominium Aegyptiorum in Israëlitas, vel tanquam judex supremus punivit Aegyptios hac poenâ, propter crudelitatem commissam in Israëlitas, & usum sacrilegum vasorum illorum, quæ ad idolorum cultum applicaverant, ut inuit Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 7. Vel denique Israëlitis reddidit mercedem laborum suorum, quæ fuerant fraudati ab Aegyptijs, ut loquitur Scriptura Sap. 10.

In tertio casu Deus tanquam supremus dominus corporum, potens efficere per se quod faciunt mas, & femina permutum consensum legitimum, quoad corporum traditionem, dedit hanc meretricem Osee in uxorem, antequam ad eam accederet, propter mysterium quod eo facto tunc representabatur, quatenus scilicet ipse Deus debebat in sponsam assumere naturam humanam, quæ per peccatum primorum parentum, & innumeris alia, seipsum turpiter prostituerat, & meretrici infami similem se reddiderat. Alij tamen existimant, verum & legitimum consensum conjugalem inter Oseam & mulierem illam ante copulam carnalem intercessisse, quia (inquit) consensus est causa formalis matrimonij, quæ à Deo suppleri nequit. Nec obstat quod talis mulier in Scriptura appelletur fornicaria, idèo namque sic appellatur, non quod esset tunc meretrix, sed quia antea fuerat talis; non enim est insolitus in Scriptura, res interdum retinere denominationem eorum quæ antea fuerant: Eva enim, post formationem suam, appellata est ab Adamo os Genes. 2. Hoc nunc os ex offibis meis, quia ante formationem talis erat. Et serpens à Moysi ex virga ejus productus, non definit adhuc appellari virga Exodi 7. Levorari virga Aaron virginis eorum. Eodem quoque modo mul-

lier

lier Osea tradita, fornicaria appellatur, quia ante suum casum Osea matrimonium talis erat: Filii vero ex tali matrimonio progeniti, propter matris opprobrium, filii fornicationum nuncupantur.

In quarto casu, qui duas continet partes, alteram de poligamia, alteram de dimissione uxoris per libellum repudiij, dicendum est, Deum tanquam naturæ authorem, cui subjacent matrimonij iura, in ordine ad naturæ propagationem, & commune bonum totius speciei instituta, & tanquam supremum dominum corporum; dominium corporum ab una uxore in plures divisi, quando Iudeis simul habere plures uxores permisit; & irritasse prioris matrimonij vinculum, cum illis concessis uxores dimittere per libellum repudiij. Unde in utroque casu fuit solum mutatio materiae, non verò stricta legis naturalis dispensatio; quia lex naturalis nunquam obligavit ut non fieret matrimonium unius cum pluribus, Deo sic disponente de jure & contractu matrimonij. Similiter lex naturalis tantum prohibet repudium uxorum, quandiu matrimonium manet insolitum; soluto autem matrimonij vinculo, non vetat quod conjuges possint transire ad alias nuptias.

18. Quæres, an possit dari ignorantia invictibilis juris naturalis?

Respondeo in jure naturali tria esse genera præceptorum: quædam sunt universalissima, quæ (ut supra dicebamus) non tam dicenda sunt præcepta, quam præceptorum omnium principia. Cujusmodi sunt ista: Bonum est faciendum. Malum est fugiendum. Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Deus est colendus. Parentes sunt honorandi. Alia quæ ex ipsis per facilem discursum deducuntur, qualia sunt præcepta non fornicandi, non furandi, non mentendi; & similia. Demum alia sunt quæ ex primis, vel ex secundis, non nisi longo ac difficulti discursu deducuntur; qualia sunt præcepta quæ prohibent aliquos contractus, qui revera usurarij, vel simoniaci sunt, at tales evidenter non apparent, sed de hoc difficultas & controversia est inter Doctores, alijs affirmantibus, alijs negantibus. De præceptis naturalibus primi vel secundi generis, nunquam potest dari ignorantia invictibilis. Quia prima sunt culibet notissima, & in tabulis cordis descripta, unde nullus sinistrit ea ignorare, ut ait Augustinus concione 25. in Psal. 118. Secunda verò, per facilem discursum possunt à primis deduci. Et licet aliqua gentes ista præcepta ignorent, existimantes licitum esse furari & fornicari, hæc tamen ignorantia culpabilis & invictibilis est, quia oritur ex propria hominis culpa, nempe ex prava consuetudine, & habitibus corruptis, ob quos in eam opinionem quis adducitur, ut credat illud esse licitum, quod illicitum esse cerneret, & citò judicaret, nisi esset pravorum affectum tenebris obsecratus, & nisi peccatis quæ contra legem nature committrit, divinæ illuminationi, & radijs legis naturalis, obsecrum culpabile ponere. Unde D.Thomas qu. 3. de malo art. 7.

Quod gratia alicui non apponatur, non est causa ex Deo, sed ex eo quod ipse ei gratia non apponitur, impedimentum gratia praefat, in quantum avertitur à non avertente se lumine ut Dionysius dicit.

19. Quantum verò ad præcepta tertiae classis, valde probabile est, posse dari de illis ignorantiam invictibilem & inculpabilem: quia illa nec sunt culibet immediatè, per se nota, nec per facilem discursum possunt ex primis vel secundis deduci, sed indigent longo & difficulti discursu, cuius rusticis & indocti sunt incapaces. Unde lex naturalis,

quantum ad ista præcepta, omnibus non intimatur, nec promulgatur, cùm promulgatio legis naturæ fiat per dictamen rationis, & per discursum naturalis. Unde cùm lex vim obligandi non habeat, nisi applicetur hominibus per promulgationem, seu intimationem, ut supra cap. 1. declaravimus, lex naturalis non obligat omnes, quantum ad ista præcepta, subindeque potest dari de illis ignorantia invictibilis, & excusans à peccato. Sed de hoc fusi in nostro Clypeo tract. de legibus, disp. 3. art. 3.

CAPUT IV.

De lege humana.

§. I.

De existentia & quidditate legis humanae.

1. Præter legem naturalem & divinam, adhuc necessarias esse leges humanas, probat D.Thomas huc qu. 91. art. 3. ex eo quod lex naturalis, vel divina, generalis est, & solum complectitur quædam generalia principia morum per se nota, & ad summum extenditur ad ea quæ necessaria illatione ex illis principijs deducuntur: præter illa verò nonnulla alia sunt necessaria in Republica humana, ad rectam ejus gubernationem & conservationem; ideoque necessarium fuit, ut per humanam rationem magis in particulari determinarentur generalia illa principia morum, quod fit per leges humanas. Idem ostendit qu. 95. art. 1. ubi docet necessarium fuisse ad pacem hominum & virtutem, alias leges ab hominibus imponi, quibus improbi & protervi, metu peccatum a viuis cohiberentur, & ad virtutem impellerentur, quia ut Philosopher dicit 1. Politic. cap. 2. Sicut homo, si sit perfectus virtute, est optimum animalium; ita si sit separatus a lege & iustitia, est pessimum omnium. Hanc rationem tangit Isidorus lib. 5. Ethimol. cap. 20. his verbis: Falsa sunt leges, ut humano metu humana coercetur audacia, tanta que inter improbus innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refraneta nocendi facultas. Unde si nulla essent leges humanæ, quæ licentiam agendi cohiberent, adulteria, furtū, homicidia, & quælibet alia sceleria, quæ statim Rempublicam funditus everteret, impune grafsarentur, juxta illud vulgatum Augustini: Remota iustitia (quæ per leges humanas potissimum statuitur) quid sunt regna, nisi magna latrocinia?

2. Lex humana est Ordinatio rationis humana ad bonum communem, ab eo qui curam communicatis habet sufficienter promulgata. Bonitas hujus definitionis patet ex dictis supra cap. 1. cùm definitionem legis in communis exposuimus. Sed circa ultimam particulam difficultas est, & controversia apud Theologos, qualcum promulgationem requirat lex humana, ut obligari? Pro resolutione.

3. Dico primò, stando in solo jure naturali, ut lex tam civilis quam pontificia censeatur sufficienter promulgari, sufficit quod publicetur in curia. Ratio est, quia ad promulgationem sufficiens ex natura rei, sufficit quod lex taliter publicetur, quod de facili possit venire in noritiam subditorum: Sed promulgatione facta in curia, lex in noritiam subditorum facile devenire potest; nam cùm ad Principis sedem frequens sit recursus & concursus

concursum ex civitatibus omnibus quæ ejus imperio subsunt, facile est quod in curia agitur, in omnium notitiam venire: Ergo ad promulgationem legis sufficientem ex natura rei, sufficit quod promulgetur in curia.

4. Dico secundò, attento jure positivo civili, leges imperiales non obligant provincias, nisi in eorum metropoli promulgentur: imò non valent neque obligant in provincia, nisi post duos menses à promulgatione ibi facta.

Probatur prima pars ex Authentica, *Vt factæ novæ constitutiones*, quæ est constitutio 66. inter Novellas Justiniani, ubi decernuntur constitutiones novas non valere, usque dum per Metropolitanam palam factæ sint, id est usque dum publicentur in civitatibus metropolitanis. Ubi licet Imperator loquatur de legibus testamentorum, Glossa tamen ad omnes leges extendit, & hanc regulam Jurisperitorum afferit: Quotiescumque verba rubrica faciunt perfectum sensum, & non repugnant corpori legis, nigris literis exarato, & sub rubris contento, rubrica habenda est pro textu: cùm igitur rubrica illius Authentica loquatur universaliter de omnibus legibus, constitutio illa Justiniani, ameti loquatur solum de legibus testamentorum, ad omnes tamen leges extendenda est, subindeque nullæ leges imperiales obligant provincias, nisi in eorum Metropoli promulgentur.

5. Ex quo probata manet secunda pars, nam Authentica illa decrevit quod leges non obligent in provincia, nisi post duos menses à promulgatione eorum, ut patet ex rubrica, quæ est: *Vt factæ novæ constitutiones, post continuationem eorum post duos menses valeant*. Idem constat ex Bulla quadam Pij IV. super declaratione temporis observationis Concilij Tridentini, ubi sic ait: *Ture communis sanctum est; ut constitutiones novæ, nonvis post certum tempus vim obligandi obtineant*: His enim verbis alludit haud dubie ad predictam Authenticam, cùm nullibi nisi in ea reperiatur aliquid sancitum circa tempus quo novæ constitutiones vim obligandi habent.

Quod diximus de legibus imperialibus dicendum est etiam de legibus lati à Principibus vel Regibus subjectis Imperatori; quia jus ferendi leges quod habent ab Imperatore, fuit illi's concessum, secundum jus commune imperij, & juxta modum ac limitationem quam servant ipsi Imperatores.

6. Dico tertio, stando in jure positivo communis, & nisi sit constitutio, vel consuetudo contraria, leges Principum qui imperio non subduntur, ut leges Regis Galliæ & Regis Hispaniæ, non requiriunt promulgationem in singulis provincijs, nec duos menses post promulgationem, sed sufficit promulgatio quæ fit in curia Principis, id est in urbe in qua resideret, ex qua ad alia loca divulgetur.

Patet hæc conclusio, nam jure communis nihil aliud sancitum est quod arctius possit obligare, quam prædicta Justiniani Authentica: Sed illa, cùm sit imperatoria, non habet vim obligandi in terris imperio non subditis: Ergo &c.

Dixi, si non est constitutio, vel consuetudo contraria, quæ ferè ubique consuetudo est, aut lex regni, ut Reges qui plures habent provincias, current suas leges in singulis provincijs promulgari, neque aliter illæ obligent. Et in Gallia Regiæ leges non obligant, nisi à Parlamentis recipiantur. Unde aliqua leges servant Parisijs, quæ non obligant Tolosæ, aut Burdigalæ.

7. Dico quartò, stando etiam in jure positivo,

ad sufficientem promulgationem legum Pontificiarum, non requiritur alia promulgatio, quam quæ Roma fit; nec spatium duorum mensum, ut leges illæ habeant vim obligandi.

Probatur ex praxi & consuetudine curiæ Romæ, nam leges Pontificiae solent tantum Romæ promulgari, & secundum illas, Rotæ Auditores, Cardinales, & alij Judices Pontificij, judicant de causis aliarum Provinciarum; licet in illis promulgatio facta non fuerit, sed simplex tantum divulgatio; nisi ex concessione vel consuetudine gaudent eo privilegio, quod leges Pontificiae ibi non obligent, nisi ibidem promulgantur, aut etiam recipiantur, ut fit in regno Galliæ. Item qui Romæ non servant leges Pontificias, statim post promulgationem, nondum elapsi duobus mensibus, puniuntur, teste Navarro consil. i. de constitutionibus qu. 4. num. 18. Ergo &c.

Confirmatur ex illo receptissimo axiomate, *Papa habet pedes plumbeos, & non plumeos*, quod ideo verum afferunt Joannes Monachus cap. in generali, de regulis juris in Sexto, & Navarrus in dicta qu. 4. num. 20. quia Papa neque solet, neque tenet discurrere per singulas provincias, deferendo per illas promulgationem suarum legum; ed quod sit totius orbis unicus Pastor, ac Vicarius Christi, in rebus spiritualibus ad animæ salutem condicentibus, de cuius proinde decretis agnoscendis, maiorem curam debent habere fideles, quæ de legibus temporalibus, à Principibus secularibus editis.

8. Quæres, an ut lex humana obliget, requiratur consensus sive acceptatio populi?

Respondeo negativè, quia obligatio legis oritur ex subjectione quæ subditi prælati subsunt, & obedientia quam illis præstare tenentur: At obedientie vis non oritur à subditi acceptatione, sed ab excellentia autoritatis quam superiores habent in subditos; nam sicut in naturalibus oportuit, ut per quandam necessitatem moverentur inferiora à suis superioribus, ad suas actiones naturales, putà corpora sublunaria à cœlestibus, per excellentiam naturalis virtutis divinitus illis communicata; ita in rebus humanis oportet quod inferiores, per voluntatem moveantur à suis superioribus, secundum quandam necessitatem moralem, in qua consistit obligatio legis, ut docet D. Thomas 2.2. qu. 104. art. 5. his verbis: *Obediens movetur ad imperium præcipiens, quadam necessitate iustitia, sicut res naturalis movetur ex virtute sui motoris, necessitate naturæ*: Ergo obligatio legis non pender à consensu seu acceptatione populi. Et certè penè inutilis esset potestas legislatoris, si non posset cogere subditos ad acceptandam & observandam legem justam & utilem. Imò nisi lex cogeret subditos, & obligationem induceret, absque dependentia ab eorum approbatione, & acceptatione, subditique possent dissentire, & talem legem respire, esset bellum uringue iustum; nam & Prælatus iustè exigere obedientiam & observationem legis, & subditus iustè resisteret, cùm acceptatio legis ejus arbitrio commissa esset: hoc autem videtur absurdum: Ergo & illud.

Hoc præcipue habet locum in legibus Pontificijs & Ecclesiasticijs, cùm enim Summus Pontifex suam potestatem immediate recipiat à Christo, non potest in usu illius pendere ab Ecclesia consensu. Unde certum omnino videtur, posse Summum Pontificem obligare Ecclesiæ suis legibus, independenter à consensu & acceptatione illius. Imò Suar. lib. 4. de legibus cap. 16. ait id tuta fide negari non posse.

9. Dices,

9. Dices, saltem legislator civilis accipit potestatem legislativam a Republica: Ergo dependenter à consensu illius leges ferr, subindeque, saltem leges civiles, sub hac tacita conditione fertuntur, ut vim habeant, si fuerint acceptatae, & usi recepta. Unde apud Romanos non antea leges obligabant, quam fuissent à populo acceptatae, ut refert Alexander ab Alexandro lib. 6. diuinum genial. cap. 16.

Respondeo, concedo Antecedente, negando Consequentiam, nam semel à populo in Principem translata potestate legislativa, penes ipsum tantum est leges condere, ijsque populum obligare, independenter ab ipsis consensu, & acceptatione. Nec ullum fundamentum est afferendi populum potestatem legislativam in Principem translatis, sub hac conditione, ut leges vim habeant, si fuerint acceptatae, & usi recepta; præsertim cùm talis conditio valde debilitat obedientiam & subordinationem subditorum erga superiores, quæ ad rectam gubernationem maxime necessaria est, ut passim docet Aristoteles in libris Politicorum. Unde licet populus Romanus initio sub hac conditione suam potestatem in legislatores transalisset, idéoque tune temporis eorum leges ante non obligarent quæ à populo acceptata fuissent, postea tamen idem populus totam suam potestatem transallit in legislatores & capita Reipublicæ, caque sine ulla limitatione usi sunt.

S. II.

De potestate legis humana.

10. Quæres primò, utrum lex humana possit præcipere vel prohibere actus internos?

Respondeo illam non posse præcipere aut prohibere actus purè internos, qui nullum cum exterioribus connexionem habent, nec illos qui tantum per accidens cum illis conjunguntur, bene tamen illos qui per se requiruntur ad integratatem exteriorum in genere moris.

Prima pars hujus resolutionis patet, quia potestas legislativa per se primò tendit ad exterrimum & commune Reipublicæ regimen: Sed actus purè interni non sunt apta materia humani regiminis, unde communiter dicitur quod Ecclesia non judicat de internis: Ergo potestas legislativa ad actus purè internos, qui nullum cum exterioribus connexionem habent, extendi nequit.

Ex hoc probata manet secunda pars, nam actus interni qui per accidens tantum conjunguntur cum exterioribus, cùm non sint per se sensibiles, non sunt apta materia humani regiminis: Ergo non possunt à lege humana præcipi vel prohiberi. Sic quando lex humana præcipit jejuniū obseruantum tempore quadragesimat, non præcipit internum motivum vel penitentia vel temperantia, quia illud per accidens conjunctum est externo jejuniū, cùm non referat, ex quo motivo præceptum jejuniū impleatur, modo impleatur ex honesto motivo.

Tertia pars, quam negant plures ex Recentioribus, hac ratione suadetur: Qui habet potestatem præcipendi aliquid, haberet etiam potestatem præcipendi illud quod necessarium connectionem cum eo habet ut illud subsistat: Ergo lex humana potest præcipere illos actus qui per se requiruntur ad integratatem exteriorum in genere moris. Quo pacto attingit connectitur cum oratione vocali, non enim est vera oratio exterior in genere moris considerata, nisi procedat ex aliqua

attentione interiori. Unde præceptum Ecclesiasticum de horis canonicas recitandas, non solum ad attentionem & devotionem exteriorem, sed etiam ad interiorum obligat, ut in dissertatione de opinionum probabilitate fusæ contra Caramuelum ostendimus.

11. Quæres secundò, an leges humanæ, tam civiles quam Ecclesiasticae, si justæ sint, habeant vim obligandi ad culpam, & in foro conscientia:

Respondeo affirmativè cum D. Thoma hic quæst. 96. artic. 4. quod probat hac ratione: Lex humana, sive civilis, sive Ecclesiastica, derivatur à lege æterna: Ergo habet vim obligandi in foro conscientia. Antecedens constat ex dictis supra cap. 2. corollario 3. in quo ostendimus universæ leges ab æterna derivari. Consequentia vero probatur: Quod derivatur ab aliquo, participat rationem ejus uno modo, scilicet juxta suam naturam; cùm igitur de ratione legis æterna sit obligare posse in foro conscientia creaturam rationalem, unde peccatum definitur ab Augustino; *dicitur, factum, vel onus, vel contra legem æternam*, id ipsum erit de ratione legis humanae, sive civiles, sive Ecclesiasticae, sive modo, & juxta suam naturam.

12. Dices, potestas Principum Secularium est in re temporali & politica: Ergo non potest se extendere ad aliquid spirituale, nec per consequens obligare ad culpam, & in foro conscientia.

Respondeo potestatem Principum secularium dici temporalem, ratione objecti, quia secundum se tota est de personis, rebus, & actionibus temporibus, ratione tamen obligationis quam inducit, dici potest spirituallis, & in conscientia obligare: Licet enim per se primò respiciat bonum temporale Reipublicæ, & per se primò non intendat ligare conscientias, sub poena damnationis æternæ, sed solum præcipere aliquid ad promovendum tale bonum, sub poena temporali, proportionata ad consequendum suum finem; ex consequenti ramen, quia hoc præcipit, ut stat sub ordine divinæ potestatis, & in virtute illius potentis obligare in foro conscientia, quantum ad culpam & poenam æternam, ad culpam & in foro conscientia obligat, si justa sit. Unde Apostolus ad Roman. i. *Qui resistit potestati, Dei ordinatio resistit; qui autem resistunt, ipsi sunt damnationem acquirunt*: Quod de damnatione etiam apud Deum, Chrysostomus, & alii interpres ibidem intelligunt.

Dixi *si justa sit*, quia ut docet D. Thomas hic quæst. 96. artic. 4. leges humanæ injustæ non obligant in foro conscientia, nisi forte propter vitandum scandalum aut turbationem. *Tripli* verò (inquit) *leges humanæ possunt esse injustæ, nempe vel ex fine, sicut cum aliquis presidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam. Vel ex labore, sicut cum aliquis legem ferri ultra sibi commissam potestatem, Vel etiam ex fauina, prout cum iniquitatem onera multitudini dispensatur, etiam se ordinatur ad bonum commune. Et hujusmodi magis sunt violentiae, quam leges, quia ut ait Augustinus, lex esse non videtur quæ justa non fuerit*. Quia si ad particulares leges quis sciatur applicare, inde (subdit Ciceronius) multis casibus conscientia in gabellis & gravaminibus, & hujusmodi oneribus publicis, clarificabit.

13. Quæres tertio, an leges humanæ obligare possint ad sui observationem, cum periculo & dispendio vita?

Respondeo affirmativè, nam quando periclitat